

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

© Козюренко Р. С., 2016

Проаналізовано заходи адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення, які застосовують суди, розглядаючи справи про адміністративні правопорушення, що зумовлено необхідністю підвищення ефективності адміністративно-процесуальної діяльності органів, наділених адміністративно-юрисдикційними повноваженнями.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, стягнення, адміністративні правопорушення, суд, адміністративне правопорушення, підвідомчість справ про адміністративні правопорушення.

Р. С. Козюренко

МЕРЫ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА СОВЕРШЕННОЕ ПРАВОНАРУШЕНИЕ: ПОНЯТИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ

Статья посвящена анализу мер административной ответственности за совершенные правонарушения, применяемых судами при рассмотрении дел об административных правонарушениях, что обусловлено необходимостью повышения эффективности административно-процессуальной деятельности органов, наделенных административно-юрисдикционными полномочиями.

Ключевые слова: административная ответственность, взыскание, административные правонарушения, суд, административное правонарушение, подведомственность дел об административных правонарушениях.

R. S. Kozyurenko

ADMINISTRATIVE MEASURES FOR OFFENCE: CONCEPT AND CLASSIFICATION

The paper analyzes measures of administrative responsibility for the committed offence applied by courts in cases of administrative violations, due to the need to improve administrative and procedural activities of bodies vested with administrative and jurisdictional authority.

Key words: administrative responsibility, penalties, administrative offences, court administrative offence, jurisdiction of cases on administrative offences.

Постановка проблеми. Дослідження правової природи адміністративних стягнень потребує комплексного підходу. Це питання необхідно досліджувати в загальнотеоретичній площині – для того, щоб з'ясувати походження адміністративних стягнень, їх місце в системі примусових заходів, в інституті адміністративної відповідальності, цілі, мету застосування, характерні особливості, за якими адміністративні стягнення відрізняються від інших видів адміністративно-правових санкцій.

Водночас не менш важливим є нормативний аспект цього правового інституту, адже правова норма виступає як основа і для його існування, і для механізму, що забезпечує реалізацію адміністративних стягнень, а також як об'єкт охорони (адміністративні стягнення спрямовані на забезпечення належного рівня суспільних відносин, регламентованих правовими нормами).

Аналіз дослідження проблеми. Питання, що стосуються різноманітних аспектів адміністративної відповідальності та заходів, застосовуваних до правопорушників, були предметом дослідження багатьох провідних фахівців-адміністративістів, з-поміж яких слід назвати В. Авер'янова, О. Бандурку, А. Берлача, В. Білоуса, І. Бородіна, Н. Бортник, В. Грохольського, Є. Додіна, В. Заросила, Т. Коломоєць, В. Колпакова, Т. Кравцову, О. Кузьменко, О. Остапенка, В. Петкова, С. Петкова, О. Рябченко, М. Тищенко, В. Шамрая, В. Шкарупу, Х. Ярмакі та ін.

Водночас істотний внесок у дослідження вказаних питань зробили відомі російські учені, зокрема: В. Айрапетов, С. Анікін, Ю. Арутюнян, Д. Бахрах, В. Беленький, І. Веремеєнко, І. Галаган, В. Денисенко, Л. Дробіжев, А. Дугинець, М. Єропкін, С. Здравомислов, В. Іванов, А. Коренєв, Є. Красинець, В. Лунєєв, Л. Макаров, В. Манохін, І. Панова, В. Резвих, Н. Саліщева, В. Сорокін, Ю. Старилов, С. Студенікін, Ю. Тихомиров та інші, наукові здобутки яких – вагоме науково-теоретичне надбання галузі адміністративного права та процесу.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретико-правових засад та чинного законодавства розкрити зміст та сутність заходів адміністративної відповідальності, що застосовуються районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями) під час розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. У статті 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [1] зазначено, що заходом відповідальності, застосовуваним з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень і самим правопорушником, і іншими особами, є адміністративне стягнення.

Натомість, заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) є різновидом заходів адміністративно-правового примусу, що застосовуються до осіб, які вчиняють адміністративні правопорушення. Такі заходи необхідно відрізняти від адміністративно-попереджувальних заходів, заходів адміністративно-процесуального забезпечення та адміністративно-відновлювальних заходів.

Заходи адміністративної відповідальності мають низку відмінних ознак:

- перелік заходів адміністративної відповідальності встановлений КУпАП і є вичерпним;
- накладення та виконання заходів адміністративної відповідальності (адміністративних стягнень) передбачають для правопорушника строк погашення адміністративної відповідальності. Так, ст. 39 КУпАП визначає, що якщо особа, на яку накладено адміністративне стягнення, протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, то ця особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню [1];
- заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) не застосовуються в момент вчинення правопорушення, їх використовують завжди лише після вчинення адміністративного правопорушення;
- заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) накладаються у тому випадку, коли адміністративним правопорушенням завдано незворотної (невідновної) шкоди. Заходи адміністративної відповідальності покликані компенсувати таку шкоду;
- заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) накладаються уповноваженим органом (посадовою особою), коли зібрані, закріплені й вивчені усі докази у справі про адміністративне правопорушення, встановлена вина правопорушника.

Перераховані в КУпАП заходи адміністративної відповідальності можна класифікувати за різними підставами, що розкривають їхні особливості.

По-перше, адміністративні стягнення можна розподілити за видами санкцій, що застосовуються:

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 3) штрафні бали;

4) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;

5) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;

б) позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання);

7) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

8) громадські роботи;

9) виправні роботи;

10) адміністративний арешт;

11) арешт з утриманням на гауптвахті;

12) адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства.

По-друге, можна виокремити адміністративне стягнення залежно від характеру позбавлення, якого зазнає особа, притягнута до адміністративної відповідальності:

– адміністративні стягнення особистісного характеру: попередження; штраф; штрафні бали; позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті; адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства;

– адміністративні стягнення майнового характеру: оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення.

По-третє, адміністративні стягнення можна поділити залежно від виду суб'єкта, до якого їх застосовують, з урахуванням їхньої специфіки:

– адміністративні стягнення, що застосовуються і до фізичних, і до юридичних осіб: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;

– адміністративні стягнення, що внаслідок їхньої специфіки застосовуються лише до фізичних осіб: штрафні бали; позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті; адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства.

По-четверте, адміністративні стягнення поділяються за порядком призначення на основні та додаткові.

Так, ст. 25 КУпАП визначає, що оплатне вилучення, конфіскація предметів та позбавлення права керування транспортними засобами можуть застосовуватися і як основні, і як додаткові адміністративні стягнення; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – тільки як додаткове; інші адміністративні стягнення, зазначені в ч. 1 ст. 24 цього Кодексу, можуть застосовуватися тільки як основні.

За одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення [1].

По-н'яте, адміністративні стягнення можна поділяти за колом осіб, уповноважених їх призначати.

Погоджуючись з тим, що для адміністративних стягнень характерне видове розмежування, доволі спірною вважаємо позицію деяких науковців щодо їх системної єдності та внутрішньо-системної взаємодії [2, с. 18].

На нашу думку, адміністративні стягнення не можна назвати елементами системи, оскільки вони існують незалежно одне від одного. Їх поєднують засади виникнення, мета та підстави застосування, характерні риси, за якими вони вирізняються серед інших адміністративно-правових санкцій. Одночасно вони не утворюють усталеного зв'язку, єдиного цілого, в якому кожен з елементів має власне смислове навантаження й відповідає за забезпечення певної функції, що позначається на існуванні всієї системи. Так, відмова держави від застосування до осіб, винних у вчиненні адміністративного проступку, наприклад, виправних робіт, ніяк не впливає на інші види стягнень, порядок їх застосування.

Отже, може йтися не стільки про систему адміністративних стягнень, скільки про видову сукупність різних карних санкцій, коло яких може розширюватись чи звужуватись без впливу на інші види адміністративних стягнень. Враховуючи викладене, питання класифікації адміністративних стягнень слід сприймати як групування за певними критеріями.

Водночас, необхідно наголосити на тому, що розвиток правовідносин потребує певних змін і в заходах їх забезпечення, вимагає динаміки правового інституту адміністративної відповідальності. Виникнення нових правовідносин потребує їх відповідного забезпечення та захисту, зокрема й за допомогою адміністративних стягнень, перелік яких сьогодні визначений у законодавстві.

Враховуючи спрямованість раніше закріплених адміністративних стягнень на забезпечення дотримання правових норм фізичними особами, сфера правовідносин за участю юридичних осіб потребувала коригування, закріплення нових адміністративно-примусових санкцій, що можуть застосовуватись до юридичних осіб.

Тож, беручи до уваги динамічність розвитку правовідносин, говорити про остаточність адміністративних стягнень, як й інших видів адміністративно-правових санкцій, передчасно.

Підкреслимо, що доволі розширено подає адміністративні стягнення Д. М. Бахрах. Він виділяє такі адміністративні покарання: попередження, штраф, позбавлення окремих прав, адміністративний арешт, конфіскація певного майна, заслання, вислання, виправні роботи, позбавлення волі, відсторонення від посади, заборона робіт, підвищення розміру податку, особливий режим кредитування тощо [3].

У контексті досліджуваного питання необхідно зауважити, що КУпАП, стабілізуючи систему владних суб'єктів адміністративної відповідальності, не виключає можливості її видозміни надалі. Зважаючи на цілі правової демократичної держави, видається доцільним зменшення кількості суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, за рахунок передавання судам (суддям) названих повноважень від органів виконавчої влади (їх установ, структурних підрозділів і територіальних органів), а також інших державних органів, уповноважених на те, відповідно до завдань і функцій, покладених на них законами України.

Оцінюючи систему суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, не можна не відзначити деякі принципові зміни. Зникли комісії в справах неповнолітніх, діяльність яких була неефективною. Одночасно підвищилася роль судів (суддів) у реалізації заходів адміністративної відповідальності. Нині до підвідомчості судів (суддів) зараховано розгляд справ майже половини складів адміністративних правопорушень, закріплених в Особливій частині КУпАП.

Крім того, якщо раніше суди (судді) призначали тільки два з дев'яти передбачених у КУпАП видів адміністративних стягнень – виправні роботи й адміністративний арешт, то нині, за тієї самої кількості видів адміністративних покарань, закріплених в КУпАП, тільки два види (попередження і адміністративний штраф) застосовуються в позасудовому порядку.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що накладення адміністративного стягнення є завершальним заходом (формою) серед інших заходів адміністративного примусу, оскільки воно матеріалізує правову оцінку, надану правопорушенню та особі правопорушника в процесі розгляду справи і винесення щодо неї відповідної постанови. У результаті застосування адміністративного стягнення винний суб'єкт зазнає обтяжливих матеріальних чи моральних наслідків.

Отже, логічним продовженням охоронної концепції адміністративної відповідальності є каральна концепція, згідно з якою адміністративне стягнення, яке накладається за вчинення адміністративного правопорушення і яке є мірою відповідальності, за своєю суттю є покаранням правопорушника за вчинення протиправного, караного та винного діяння. Адміністративне стягнення виражається у примусовому реагуванні на вчинене недозволене діяння, у покаранні винного, тобто в застосуванні до нього стягнень у вигляді тих чи інших позбавлень, матеріальних, моральних, особистих обмежень.

Натомість треба наголосити, що заходи адміністративної відповідальності застосовуються органом (посадовою особою), уповноваженим розглядати справу про адміністративне правопорушення, по суті, згідно із загальними правилами призначення адміністративних стягнень і відповідно до особливих умов, передбачених законодавством про адміністративні правопорушення.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР, 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122. 2. Административная ответственность: [учеб. пособ. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция»] / [Н. В. Румянцев и др.]; под. ред. Н. В. Румянцева, А. И. Стахова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2010. – 223 с. 3. Бахрах Д. Н. Административное право: [учеб. для вузов] / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – [3-е изд., пересмотр. и доп.]. – М.: Норма, 2008. – 816 с.

REFERENCES

1. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennya vid 07.12.1984 r. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR, 1984. – dodatok do № 51. – Pp. 1122. 2. Admynystratyvnaya otvet-stvennost': [ucheb posobyе dlya studentov vuzov obuchayushchыхsya po spetsyal'nosti Yurysprudentsyya] / [N. V. Rumyantsev y dr.]; pod. red. N. V. Rumyantseva, A. Y. Stakhova. – 5-e yzd., pererab. y dop. – M.: YuNYTY-DANA: Zakon y pravo, 2010. – 223 p. 3. Bakhrakh D. N. Admynystratyvnoe pravo: [ucheb dlya vuzov] / D. N. Bakhrakh, B. V. Rossynskyy, Yu. N. Starylov. – [3-e yzd., peresmotr. y dop.]. – M.: Norma, 2008. – 816 p.